

8. Шевчук Г. М. — С. 202.
9. Наш Донецк. История по периодам // <http://www.donetsk.dn.ua/history>
10. Державний архів Луганської області (далі — ДАЛО). Р-416. Оп. 1. Спр. 92. Арк. 15–17.
11. Пионер Донбасса. — 1925. — №6. — С. 2.
12. Правда. — 1924. — №159. — С. 5.
13. ДАЛО. Р-416. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 4.
14. ДАЛО. Р-416. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 67-68; Молодой шахтер. — №62 (161). — С. 3.
15. Молодой шахтер. — 1925. — №17(116). — С. 3; №43 (142). — С. 5; №52 (151).
16. ДАЛО. Р-416. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 158–159.
17. Наша правда. — 1927. — №55 (511). — С. 3.
18. ДАЛО. Р-416. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 154-зв. — 155.
19. Молодой шахтер. — 1925. — №14 (113). — С. 3.
20. ДАЛО. Р-165. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 30-34; ДАЛО. П-34. Оп. 1. Спр. 215. Арк. 124-125.
21. ДАЛО. Р-416. Оп. 1. Арк. 21–22.
22. Молодой шахтер. — 1925. — №50 (149). — С. 3.
23. Молодой шахтер. — 1925. — №48 (147). — С. 3.
24. Молодой шахтер. — 1925. — №58 (157); 56(155).
25. Молодой шахтер. — 1925. — №58 (157).
26. Молодой шахтер. — 1925. — №43 (142). — С. 5.

О. С. Бабічева

Дніпродзержинський державний технічний університет

ІСТОРІЯ АНАРХІСТСЬКОГО РУХУ НЕСТОРА МАХНА В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1917–1921рр.)

Історія анархістського руху в Україні являє собою глибоко науковий інтерес, особливо в наші дні, в умовах сучасної незалежної України. Справа полягає в тому, що сьогодні деякі політики під виглядом боротьби за демократію прагнуть нав'язати суспільству фактично вседозволеність, анархізм. Адже відомо, що будь-яка держава, в тому числі і Україна, не потерпить анархічного варіанту розвитку, вона буде змушена протиставити анархії силу своїх державних інститутів влади. Таке відбувалося у свій час із анархістським рухом, лідером якого був Нестор Махно.

Актуальність вивчення даної проблеми полягає в тому, що сьогодні, на сучасному етапі відродження незалежності України, виникла необхідність ще раз дати оцінку як самому анархізму в цілому, так і лідерам, які представляли цей рух.

Неможливо говорити про анархістський рух в Україні, не проаналізувавши діяльність Махна і махновців, не розглянувши, як виглядає вчення анархізму не у статтях, брошурах і книгах, таких відомих теоретиків анархізму, як М. О. Бакунін, П. О. Кропоткін та ін., а в реальному житті, тобто в масових діях. Адже махновщина являє собою найвищий прояв анархістської теорії і практики за всю історію існування анархізму.

Сьогодні дослідженням діяльності Н. Махна і махновського руху в Україні переймається багато видатних істориків — В. Ф. Верстюк [1], В. М. Волковинський [2], В. А. Савченко [3] та ін. Разом з цим деякі питання, на наш погляд, розглянуті недостатньо.

Метою даної публікації є розгляд діяльності Н. І. Махна і його руху в центральній частині Лівобережної України в період Української революції. Для досягнення даної мети нам необхідно з'ясувати: по-перше, чи був Н. Махно анархістом в період 1917–1921рр. По-друге, якщо був, то як він розглядав анархізм. По-третє, яку оцінку давав Н. І. Махно діяльності анархістів під час Української революції. По-четверте, які сильні сторони і які недоліки були властиві анархо-махновському руху.

Очолюючи в 1918–1921рр. широкі селянські маси в центральній частині Лівобережної України, Махно боровся із всіма властями і режимами, що існували в той час. Він вів боротьбу не тільки з військами Центральної Ради, ген. Скоропадського, Директорії, але й проти військ Денікіна, Врангеля, Каледіна, Григор'єва, а також з австро-німецькими та антантівськими інтервентами як самостійно, так і в складі Радянської Армії. Махно сприяв розгрому об'єднаних сил внутрішньої і зовнішньої контрреволюції. Парадоксально, що комуністична влада встояла і укріпилась завдяки значному внеску революційної боротьби махновців з численними контрреволюціями.

Історіографія анархо-махновського руху на території центральної частини Лівобережної України бере свій початок в 1920-ті роки, коли підбивались підсумки революції, був свіжий погляд на ті чи інші події, велись спори, публікувались спогади як самих лідерів махнов-

ського руху, так і учасників, очевидців, а часом і тих, хто стояв по інший бік барикад. До цього періоду слід віднести праці Н. І. Махна, П. Аршинова, В. Руднева, Ем. Ярославського, В. Винниченка, М. Герасименка, Г. Зінов'єва та ін.

Відомий історик В. Винниченко одним з перших характеризував Махна: "...неможливо з певністю сказати нічого навіть про таку відому постать у повстанському рухові, як Махно. З оповідань одних він ідейний анархіст, свідомий українець, з романтичним устроєм свого війська, на зразок запорізького; з оповідань других — це просто бандит, безпринципний, антиукраїнець" [4, с. 432].

Безумовно, Махно був анархістом. Він і його оточення дотримувались думки, що анархістський рух — це суспільно-політичний рух, основна ідея якого полягає: по-перше, в запереченні всякої державної влади; по-друге, в проповіді нічим не обмеженої свободи, кожної окремо взятої особистості; по-третє, в невідданості меншості більшості.

З положеннями анархізму Н. Махна ознайомив В. Антоні. Пізніше, в 1911 р., в Бутирській тюрмі його учителем, а в подальшому одним із ідеологів махновського руху і його історіографом стає П. Аршинов, який остаточно вплинув на світогляд Махна. Саме на каторзі Махно одержав необхідну теоретичну підготовку. "Анархізм як ідеал життя людини уже свідомо набувається людиною у самій собі, — писав Махно, — тобто вільна людина опановує його таким, яким він є у дійсності: глибоким, чистим і світлим у людському сенсі, у всьому, що сполучається з вільним життям, з творчістю людини, з самою людською природою, що ідейно визначився і вільно сприймається власними ідеалами" [5, с. 539].

На жаль, до характерних рис анархізму необхідно віднести утопізм. Важко не погодитися з істориком С. М. Каневим, який стверджував, що різні революційні проекти, які висувались теоретиками анархізму "виявлялися ілюзорними і під час зіткнення лопалися як мильні бульбашки" [6, с. 5].

У липні 1918 р. після зустрічей з Леніним, Свердловим, Задонським та іншими більшовиками Н. Махно зрозумів, що більшовики і есери, які взяли владу в руки і створили блок партій, не є тим союзом, який необхідний революції в момент зіткнення праці з капіталом, державного насилля зі свободою самоуправління.

Те, що творилось в Москві у верхах керівництва важко пов'язувалось з діями, про які думав Махно. Теоретики, поради яких часом виключали одна одну, були; але не було практиків, щоб очолити практичне здійснення мрії анархізму — комунізму.

Практичне здійснення проблеми повинно було вносити життєві поправки в теорію, а все це вперше в історії, і шлях невідомий... Потрібні ентузіасти. Потрібна ідея, що хвилювала б усіх і пропонувала б те, чого ще не було, забезпечувала б розкріпачення економічне і політичне, була б проста і зрозуміла всім, і досягти її можна було б у реальному житті [7, с. 438].

Розчарувавшись у діяльності, а точніше бездіяльності, анархістів в Москві, влітку 1918р. Махно прибув в Україну в Гуляй-Поле з метою об'єднати і укріпити все трудове селянство і пролетаріат для боротьби проти насилля контрреволюції, за ідеал свободи, рівності і вільної праці. Під час Української революції на Катеринославщині серед анархістів переважали анархо-комуністи, анархо-синдикалісти і анархо-синдикалісти-комуністи, які були ідеологами люмпен-пролетаріату або “злиденного пролетаріату”, тобто найбідніших верств населення.

Побудова вільного життя на началах повної трудової дисципліни і соціальної незалежності робітничих класів є метою махновського руху, а соціальна революція і вільні ради трудящих — засобом, що веде до даної мети [9, с. 231].

Махно планував врахувати і помилки і огріхи недавнього минулого і кинути всі сили на боротьбу проти німецько-австро-угорських і гетьманських сатрапів та їхніх озброєних контрреволюційних банд, за визволення українського народу.

В історіографії радянського періоду багато уваги приділено аналізу класової природи махновщини — впливу на неї заможних селян, середняків та ін. Подібні настрої породжені марксистською догмою, ніяких реальних даних і документальних підтверджень тут відшукати не можна. З цього приводу зовсім точно висловився на 5-й Всеукраїнській партконференції, що відбулась в листопаді 1920р., один із видатних комуністичних діячів Я. Яковлев (гострота обстановки змушувала бути відвертим): “В махновському русі важко відрізнити, де починається бідняк, де закінчується куркуль. Це був масовий селянський рух” [8, с. 68].

Дійсно, махновський рух став однією із найбільш важливіших подій в період Української революції 1917–1921рр., оскільки махновщина стимулювала сплеск селянського повстання по всій Україні.

Необхідно звернути особливу увагу на те, що три роки безперервних боїв перетворили центр України у воєнну базу. Воєнний характер був нав'язаний махновському руху, численні армії різних партій розорювали народ матеріально і морально.

За роки свого існування (1918–1921) махновський рух пройшов такі етапи:

I етап — боротьба проти гетьманщини і німців (1918 р.);

II етап — боротьба у 2 напрямках: 1-й — з радянською владою, 2-й — з Денікіним і Врангелем (1919–1920 рр.);

III етап — боротьба виключно проти радянської влади (1920–1921 рр.).

Будь-який історичний рух не може уникнути помилок, огріхів, негативних сторін. Недоліки були і у махновському русі, перед усім, це неорганізованість і безвідповідальність, притаманні більшості анархістів.

Не варто забувати й те, що Лівобережна Україна знаходилась в епіцентрі воєнних дій протягом усієї революції. П. Аршинов зазначав, що саме воєнна обстановка виявилась найсерйознішим недоліком анархо-махновського руху, який був змушений відірватися від суспільно-творчої роботи в масах і повністю віддатися революційній боротьбі [9, с. 224].

На закінчення ми хочемо сказати, що анархічну ідею більшовики офіційно не об'явили поза законом, але всяку революційну дію анархістів вони називали махновщиною. Тому і махновщина, і анархізм, які не бажали підкорюватися радянській владі, знаходились в однаковому стані.

Можливо, якби Махно володів більш широкими знаннями з історії суспільно-політичних питань, революційне повстанство мало б більше перемог, що, вірогідно, відіграло б вирішальну роль в подальшій долі Української революції.

Література

1. Верстюк В. Ф. Махновщина: селянський-повстанський рух на Україні (1918–1921 рр.). — К., 1992. — 368 с.

2. Волковинский В. М. Батько Махно. — К., 1992. — 48с.
3. Савченко В. А. Дванадцять войн за Україну. — Х., 2002. — 415 с.
4. Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. Репринтне відтворення видання 1920р. — К., 1990. — 542 с.
5. Махно Н. И. Азбука анархиста. — М., 2005. — 572 с.
6. Канев С. Н. Революция и анархизм: из истории борьбы революционных демократов и большевиков против анархизма — М., 1987. — 328 с.
7. Белаш А. В., Белаш В. Ф. Дороги Нестора Махно. Историческое повествование. — К., 1993. — 592 с.
8. Семанов С. Н. Махно. Подлинная история. — М., 2001. — 319 с.
9. Аршинов П. История махновского движения (1918–1921гг.) — Запорожье, 1995. — 248 с.

В. В. Барцьось

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. М. Коцюбинського

АКЦІЇ СОЛІДАРНОСТІ СТУДЕНТСТВА М. ВІННИЦІ З ГОЛОДУЮЧИМИ У КИЄВІ В ЖОВТНІ 1990 Р. ЯК ВИЯВ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ

Говорячи про еліту, важливою складовою якої завжди були широкі кола інтелігенції, важко не замислитись над питанням, яку роль вона відігравала протягом того історичного шляху, який пройшла українська нація? Відповідь можна отримати, переглянувши сторінки національної минувшини. Дана стаття розглядає українське студентство як частину інтелігенції, як одну із складових груп еліти в цілому. Конкретним об'єктом дослідження є вінницьке студентство в акціях солідарності і підтримки з голодуючими студентами в Києві у жовтні 1990 р. В цьому контексті автор намагався переглянути тогочасні події з метою з'ясувати причини, мотиви, наслідки акцій студентської молоді, розглянути зміст їхньої позиції і чи можна її вважати громадянсько-патріотичною, проаналізувати значення акцій в цілому на основі наявних джерел.

На даному безпосередньому прикладі показується історична традиція і закономірність української молоді інтелігенції у ініціативі і у скеруванні тих чи інших важливих суспільно-політичних подій і радикальних перетворень в житті держави. В даному випадку мова піде про 90-ті рр. ХХ ст., тобто про новітній час в українській історії.